

СВИДА ОЛЕКСІЙ ГЕОРГІЙОВИЧ

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури,
кандидат юридичних наук, доцент*

НЕСУМІСНІСТЬ ЯК ВИМОГА ДО ПРОФЕСІЙНИХ СУДДІВ: ОКРЕМІ ПРАКТИЧНІ ПИТАННЯ

Відповідно до статті 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» Перебування на посаді судді несумісне із зайняттям посади в будь-якому іншому органі державної влади, органі місцевого самоврядування та з представницьким мандатом, суддя не може поєднувати свою діяльність із підприємницькою, адвокатською діяльністю, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу (крім викладацької, наукової чи творчої), а також входити до складу керівного органу чи наглядової ради підприємства або організації, що має на меті одержання прибутку.

В контексті дослідження несумісності як вимоги до професійних суддів потребує аналізу з точки зору міжнародних стандартів та практики ЄСПЛ питання щодо можливості носіїв судової влади, які продовжують займати суддівські посади, але перебувають без повноважень (діяльність ВККСУ є заблокованою вже більше, ніж півтора року), знаходитися на військовій службі, зокрема в порядку мобілізації, особливо з огляду на напружену ситуацію на сході України та вимоги вказаної вище ст. 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Відповідно до Загальної декларації прав людини, прийнятої і проголошеної резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 грудня 1948 року встановлюється, що: «Кожна людина, для визначення її прав і обов'язків і для встановлення обґрунтованості пред'явленого їй кримінального обвинувачення, має право, на основі повної рівності, на те, щоб її справа була розглянута прилюдно і з дотриманням усіх вимог справедливості незалежним і безстороннім судом» (стаття 10). В розвиток цих положень Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року передбачається у статті 6 «Право на справедливий суд» наступне: «Кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом....». Таким чином, саме з метою забезпечення незалежності та безсторонності суду в контексті реалізації міжнародних стандартів захисту прав і свобод людини і громадянина й було запроваджено для суддів інститут несумісності.

У Висновку № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітеті Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності [1], «специфічний характер суддівської діяльності та необхідність збереження гідності посади і захисту суддів від усіляких видів тиску означає, що судді повинні поводитися у такий спосіб, щоб уникати конфлікту інтересів або

перевищення службових повноважень. Це вимагає від суддів необхідності утримуватися від будь-якого виду професійної діяльності, що може відволікати їх від виконання суддівських обов'язків або призводити лише до часткового виконання ними своїх обов'язків» (п. 37).

Відповідно до пунктів 6.1, 6.2 Бангалорських принципів поведінки суддів, судові функції судді мають пріоритет над усіма іншими видами діяльності. Суддя присвячує свою професійну діяльність виконанню судових функцій, до яких належать не тільки виконання судових та посадових обов'язків у судовому розгляді справи та винесення рішень, а й інші завдання, що стосуються судової посади та діяльності суду. Європейською хартією про статус суддів у пункті 4.2, прийнятою у Лісабоні 10 липня 1998 року, також звернуто увагу на можливість заняття суддею різними видами діяльності, крім основної, серед яких і ті, які є вираженням їх громадянських прав. Однак ці свободи обмежені в тій мірі, в якій ці зовнішні види діяльності є несумісними з довірою щодо неупередженості і незалежності суддів чи з вимогою уважно і у розумний строк розглядати справи, представлені на їх розгляд.

Отже, підсумувавши аналіз міжнародних актів, можна зробити висновки, що метою встановлення інституту несумісності суддівської посади з іншими видами діяльності є *насамперед забезпечення вимоги щодо незалежності та неупередженості суддів*, забезпечення пріоритету судових функцій судді над усіма іншими видами діяльності, тобто зосередження суддів саме на здійсненні правосуддя з метою належного виконання суддівських обов'язків, що повинно сприяти додержанню вимог щодо уважного і у розумний строк розгляду справ, представлених на розгляд суддів.

На підставі дослідження правової природи статусу суддів в Україні, його елементів, в науковій літературі справедливо вказується, що правовий статус суддів не повинен розглядатися поза зв'язком з конституційним статусом людини і громадянина. Особливість професійної діяльності судді передбачає деякі обмеження (виключення) свободи вибору поведінки судді в певній сфері правовідносин. Суддя обмежений у можливостях вчиняти будь-які дії, вступати у відносини, що можуть завдати шкоди його репутації, авторитету судової влади в цілому. Щодо суддів України законодавством передбачені заборона їх участі у будь-якій політичній діяльності, можливості мати представницький мандат або належати до політичної партії чи профспілки, обіймати будь-які інші оплачувані посади, виконувати іншу оплачувану роботу, крім наукової, викладацької та творчої. Ці обмеження спрямовані на створення гарантій незалежного і безстороннього правосуддя [2].

Саме на природу забезпечення незалежності суддів в контексті встановлення заборони сумісності настановує й те, що у статті 126 Конституції України, в якій визначені підстави для звільнення судді (частина 6), перш за все визначено, що «незалежність і недоторканність судді гарантуються Конституцією і законами України» (частина 1), «вплив на суддю у будь-який спосіб забороняється» (частина 2). Мабуть саме з цих позицій і слід розглядати всі наступні положення вказаної статті і саме з цих позицій повинні визначатися положення галузевого

законодавства про судоустрій і статус суддів щодо призначення інституту несумісності.

При визначенні правового регулювання тих чи інших суспільних відносин повинен дотримуватися конституційний принцип верховенства права (стаття 8 Конституції України), який є пріоритетним у правовій державі [3, с. 40] і який не повинен не зводитися до ієрархії нормативно-правових актів. Органи державної влади не повинні застосовувати положення правового акта, у тому числі закону, якщо його застосування суперечить конституційним принципам права чи порушує права та свободи людини й громадянина, норми чинного законодавства повинні застосовуватися у системному зв'язку із положеннями Основного Закону.

Не потребує доведення, що невід'ємною складовою принципу верховенства права, закріпленого у статті 8 Конституції України, є принцип правової визначеності. Виходячи з положень, що правовий статус суддів не повинен розглядатися поза зв'язком з конституційним статусом людини і громадянина, змістом та обсягом прав, основних свобод та обов'язків, закріплених у Конституції України, обмеження, пов'язані із статусом судді повинні мати легітимну мету, тобто відповідати принципу пропорційності в кожному випадку правозастосування, що знайшло своє широке тлумачення в практиці Європейського суду з прав людини. Так, в рішенні у справі «Fressoz and Roire V. France» Суд зазначив, що «необхідність» будь-якого обмеження реалізації права завжди має бути обґрунтованою.

ЄСПЛ вказав на необхідність перевіряти встановлення обмежень прав людини у національному законі, визначати наявність обставин для його застосування, та вирішувати питання співмірності (у сукупності це утворює т. зв. **трискладовий** тест на пропорційність), і саме з таких позицій повинна аналізуватися можливість або неможливість перебування окремих суддів без повноважень на військовій службі в порядку мобілізації.

1. *Обмеження прав має передбачатись національним законом.* Тут заперечень немає, оскільки вимога щодо несумісності передбачена статтею 54 Законом України «Про судоустрій і статус суддів».

2. *Обмеження прав людини повинно виповідати легітимній меті.* Така мета зумовлена потребою захистити певні найбільш важливі для держави блага та принципи. Такими принципами, відповідно до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, є права людини людське життя чи здоров'я державний суверенітет суспільство верховенство права та демократія.

Якщо виходити з цінності належного захисту прав і свобод людини і громадянина незалежним та безстороннім судом, то аналізуючи цю складову слід вказати, що перебування на військовій службі суддею без повноважень (зокрема, у зв'язку із закінченням п'ятирічного строку) жодним чином не в змозі було вплинути на рівень захисту прав і свобод людини і громадянина, на безсторонність та неупередженість суду та підірвати авторитет судової влади в цілому.

3. *Втручання у права людини має відповідати вимогам співмірності.* Співмірність означає що характер та обсяг втручання держави у права людини має бути не самоціллю, а засобом для захисту необхідного суспільного блага (у нашому випадку – забезпечення розгляду справ незалежним та неупередженим судом). Таке тлумачення не повинно бути самоціллю, воно має бути необхідним – безальтернативним та достатнім – а не надмірним.

Аналізуючи обмеження щодо проходження суддями військової служби з позицій Закону України «Про судоустрій і статус суддів» та у системному зв'язку з Конституцією України та практикою ЄСПЛ, варто вказати, що 17 березня 2014 року в.о. обов'язків Президента України було видано Указ № 303/2014 «Про часткову мобілізацію», обґрунтуванням прийняття якого було проголошено наступне: «Суспільно-політична ситуація на Кримському півострові загострилася, мають місце неприхована агресія, захоплення російською стороною частини території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя. Незаконно створеними збройними формуваннями проросійського спрямування за підтримки військових підрозділів збройних сил Російської Федерації захоплюються та блокуються будівлі органів державної влади, органів влади в Автономній Республіці Крим, аеропорти, суходільні та морські транспортні комунікації, органи військового управління, військові частини та установи Збройних Сил України, що дислоковані на Кримському півострові». Саме у зв'язку з різким ускладненням внутрішньо-політичної обстановки, втручанням Російської Федерації у внутрішні справи України, зростанням соціальної напруги в Автономній Республіці Крим і місті Севастополь й було оголошено часткову мобілізацію.

Отже, підсумовуючи, слід вказати, що перебування суддів без повноважень (яких на теперішній час в Україні є декілька) на військовій службі жодним чином не в змозі було негативно вплинути на рівень захисту прав і свобод людини і громадянина, на безсторонність та неупередженість суду та авторитет судової влади в цілому; було обумовлено виконанням обов'язку будь-якого громадянина України із Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, а отже, не повинно розглядатися як порушення вимог статті 54 Закону України «Про судоустрій і статус суддів».

Список використаної літератури:

1. Висновок № 3 (2002) Консультативної ради європейських суддів до уваги Комітету Міністрів Ради Європи щодо принципів та правил, які регулюють професійну поведінку суддів, зокрема, питання етики, несумісної поведінки та безсторонності, від 19.11.2002 URL: <http://www.arbitr.gov.ua/files/pages/%D0%92%D0%B8%D1%81%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D0%BA%20%E2%84%96%203.pdf>
2. Марочкін І.Є., Крючко Ю.І., Москвич Л.М. та ін. Статус суддів : навч. посіб. За заг. ред. І.Є. Марочкіна. Х.: Право, 2009. 120 с.
3. Коментар до Конституції України. К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 1996. 377 с.

Ключові слова: суддя, правовий статус судді, вимога щодо несумісності, військова служба, тест на пропорційність.

Ключевые слова: судья, правовой статус судьи, требование о несовместимости, военная служба, тест на пропорциональность.

Key words: Judge, Legal Status of a Judge, Incompatibility Requirement, Military Service, Proportionality Test.

КОВАЛЬЧУК ІННА СЕРГІЙВНА

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
доцент кафедри організації судових, правоохоронних органів та адвокатури,
кандидат юридичних наук, доцент*

ПРАВОЗАХИСНА РОЛЬ ОРГАНІВ ПРОКУРАТУРИ

Внаслідок визначальної конституційно-правової реформи судової гілки влади та інших дотичних інститутів, в тому числі і органів прокуратури, яка закінчилася внесенням змін до Основного Закону України в 2016 році, докорінно було змінено конституційно-правовий статус інституту прокуратури. Тепер, відповідно до статті 131-1 Конституції України на органи прокуратури покладається три основоположні функції, а саме : підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію і процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними та іншими слідчими і розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом. Тепер така функція, як представництво відповідно до закону прокуратурою громадян в судах стала не притаманною прокурорській системі. По при це, правозахисна роль органів прокуратури не зменшується, незважаючи на те, що органи прокуратури не представляють інтереси громадян у судах.

Розглядаючи це питання слід звернутися до статті 3 Закону України «Про прокуратуру», в якій закріплено основні засади (принципи) діяльності органів прокуратури, що собою являють основні стрижні на яких повинна будуватися діяльність, як усього інституту прокуратури, так і окремих його елементів, в тому числі і кожного прокурора при виконанні останнім своїх посадових обов'язків.

Першою і в тому числі ідеологічною тобто основоположною засадою діяльності органів прокуратури являється верховенства права та визнання людини, її життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканності і безпеки найвищою соціальною цінністю. В даному випадку законодавець формулюючи цю норму поставив на одному рівні постави принцип верховенства права та поваги до основоположних людських права на одному рівні. Це ми вважаємо не випадковістю, адже дійсно при виконанні своїх функцій прокурори повинні не тільки обов'язково